

oorspronkelijk verschenen in: *De Curaçaosche Courant*, 30 juni 1989

DE HELDEN VAN JOHN DE POOL

Octagón

*in 1812 the residence of Juana and Maria Antonia Bolívar
during their and their brother Simón's exile on the Island of Curaçao*

Forever trapped in the tower of memories, the granite heroes
Of yonder days still loose their message not to suffer fools
Gladly, nor the pangs of oppression or of decadence the woes
And to pursue their fight against decay with potent tools.

door Aart G. Broek

Simón José Antonio de la Santísima
Trinidad Bolívar y Palacios
(Simón Bolívar)
Caracas, 24 juli 1783 –
Santa Maria, 17 december 1830

In *Del Curaçao que se va: páginas arrancadas de "El libro de mis Recuerdos"* tekende John de Pool zijn herinneringen op aan het 'Curaçao dat aan het verdwijnen is' en nu reeds lang is verdwenen. Oorspronkelijk verschenen in 1935, werpt hij in *Zo was Curaçao* – de titel die de Nederlandse vertaling meekreeg – een verlangende blik terug naar ruim een halve eeuw daarvoor: de jaren tussen circa 1870 en 1890, zijn jeugdijaren. Met name de samenleving die de Curaçaose blanke en licht gekleurde sociale bovenlaag vormde – "de ontwikkelde en beschaafde families" zoals De Pool ze noemt – wordt aan Curaçao van de jaren '30 als voorbeeldig voorgehouden.

In diens ogen ontbeerde het Curaçao in de dagen dat De Pool *Del Curaçao que se va* schreef, stimulerende grootheden als de arts Doctor Capriles, de entrepreneur Shon “Lou” Maduro, de advocaat en essayist Abraham Chumaceiro, de uitgever Don Agustín Bethencourt en de ontdekker van het fosfaat op het eiland, Shon “Nene” Gorsira. “Een onvergeeflijke vergeetachtigheid” zou de Curaçaose samenleving van de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw karakteriseren. ‘Onvergeeflijk’ daar door het vergeten van het toegedachte hoge culturele en intellectuele peil van “toen”, dat van de twintigste eeuw wel moest dalen. De Pool spreekt in deze onder meer van “culturele ontreddering” en “materialistisch positivisme”.

EL LIBERTADOR

In zijn poging grootheden uit de Curaçaose geschiedenis aan de vergetelheid te ontrukken, grijpt De Pool ook verder terug in de tijd, naar de jaren vóór zijn geboorte, naar gebeurtenissen en personen die hij kent uit gesprekken van ouderen en uit enkele documenten. Zo komen ook de Curaçaose strijders voor de Latijns-Amerikaanse onafhankelijkheid Manuel Piar en Luís Brion uitgebreid ter sprake. En er wordt een kort hoofdstuk gewijd aan de Latijns-Amerikaanse vrijheidsheld, *el Libertador* Simón Bolívar die eind 1812 enkele maanden op Curaçao verbleef.

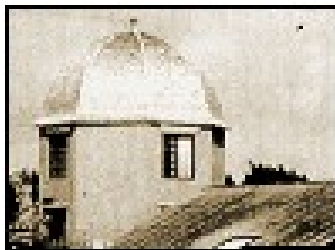

In het betreffende hoofdstuk over Bolívar houdt De Pool zich vrij strikt aan bestaande kennis en aan gegevens die hem ter ore zijn gekomen of die hem ter beschikking staan uit enkele brieven. Met het schip *Jesús, María i José* arriveerde Bolívar op 29 augustus 1812 op Curaçao. Hij had Venezuela noodgedwongen moeten verlaten, daar de revolutie een voor hem allesbehalve rooskleurige wending had genomen. Bolívar zou voornemens zijn geweest zo spoedig mogelijk naar Europa te gaan om daar dienst te nemen in het Engelse leger en zijn continent voorgoed de rug toe te keren. Wanneer Bolívar in november van dat jaar het eiland weer verlaat, heeft hij echter zijn visie op de toekomstige ontwikkeling van Latijns-Amerika op papier gezet – in het *Mani-*

festo á Cartagena – en keert hij terug naar het Latijns-Amerikaanse continent om zich uiteindelijk tot de belangrijkste legerleider in de bevrijdingsoorlogen te ontwikkelen. Bolívars verblijf op Curaçao lijkt een keerpunt in diens leven te hebben bewerkstelligd. De Joodse Curaçaoënaar Mordecay Ricardo (1771 – 1842), advocaat en later procureur op zijn eiland, zou met name een grote invloed hebben uitgeoefend op Bolívar.

FILOSOFEREN

In *Del Curaçao que se va* speculeert De Pool verder niet over de relatie tussen Bolívar en Ricardo, zoals hij ook terughoudend is waar het andere onzekerheden betreft. Onder verwijzing naar het Plezierhuis in Otrobanda, Willemstad, waar Bolívar verbleef, merkt De Pool voorzichtig op: “*Wie weet* werd het befaamde manifest van Cartagena in de rust en stilte van dit eenzaam huisje geconcipieerd”. En even verderop in het hoofdstuk, verwijzend naar het nog bestaande achthoekige gebouw direct op de kust aan de Pundazijde, Willemstad, waar diens zusters verbleven: “*Ik denk* dat Bolívars veelvuldige bezoeken aan het Octagon [...] ook voortvloeiden uit de sterke aantrekking die de zee op hem uitoefende, begrijpelijk bij een temperament als het zijne, dat zich verwant voelde aan de rusteloze zee.” Het korte verblijf van Bolívar op Curaçao heeft De Pool in *Del Curaçao que se va* niet aangegrepen om uitgebreid te ‘filosoferen’ (een woord dat De Pool in deze zou gebruiken) over de mogelijke ingrijpende invloed van het eiland en een of meerdere van haar bewoners op Bolívar.

The Octagon

Behalve De Pool zou ook de Curaçaose historicus Nicolas van Meeteren zich heel voorzichtig uitlaten over de invloed van Mordechay Ricardo op Bolívar: “Ook zou het Ricardo zijn geweest onder wiens invloed [Bolívar] zijn Manifesto á Cartagena zou hebben geschreven. Jammer genoeg missen wij de nodige gegevens om te kunnen nagaan of dit wel zo was en te bepalen tot hoever de invloed van Ricardo reikte, dit laatste niet alleen op Bolívar, maar ook op de revolutionaire beweging in het algemeen”.

Dit is een citaat uit het niet gepubliceerde werk *Manuel Carel Piar: de tragedie van Angostura* (1948) van Nicolaas van Meeteren. Het fragment waaruit dit citaat afkomstig is werd integraal opgenomen in het artikel ‘1812: Simón Bolívar op Curacao’, in het sociaal-culturele tijdschrift *Christoffel* (jrg.

1, no. 8, maart 1956) en is van de hand van L.W. Stadius van Eps. Hij is ruim dertig jaar later één van de twee inleiders en verzorgers van John de Pools *El primer chispazo de genio* (de eerste vonk van genialiteit).

John de Pool, *Bolívar op/en Curaçao: historische novelle/ leyenda histórico*. Zutphen: de Walburg Pers, 1988; inleiding door/introducción del L.W. Stadius van Eps en/y E. Luckmann-Levy Maduro; vertaling uit het Spaans van L. Hoetink-Espinal.

El primer chispazo del genio werd niet alleen in 1944 in het Venezolaanse weekblad *El Mundo Israelita* gepubliceerd, zoals de inleiders melden, maar verscheen reeds in 1937 in het Boletín de la Sociedad Bolivariana de Panamá, serie 6, nos. 21 en 22, pp. 179-224. In boekvorm verscheen deze 'leyenda histórico' in 1943, verzorgd door El Cojo in Caracas, Venezuela.

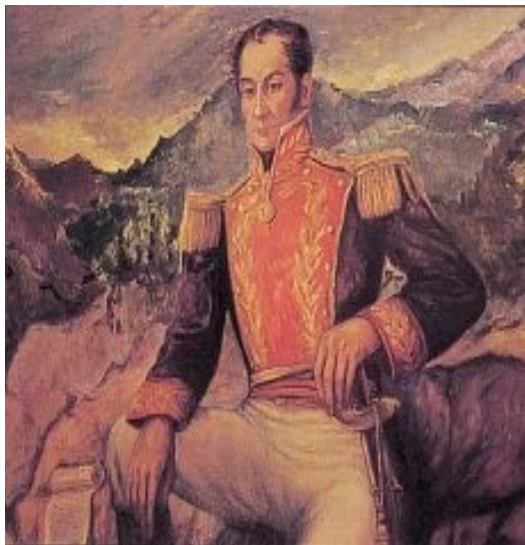
NOVELLE

In deze novelle heeft De Pool de beoogde betrouwbaarheid van *Del Curacao que se va* volledig opzij gezet. *De eerste vonk van genialiteit* roept een mogelijke wereld op en De Pool maakt uitgebreid gebruik van de vrijheden die een novelle hem biedt, waaronder het weergeven van dialogen en het verwoorden van feitelijk niet te achterhalen gedachten en intenties. Met name Mordechay Ricardo en Simón Bolívar komen aan het woord, hun gesprekken en gedachten worden weergegeven. De speculaties waaraan De Pool zich niet waagde in *Zo was Curacao* krijgen in *De eerste vonk van genialiteit* een aantrekkelijke, vlot lezende aankleding. In de novelle is Mordechay Ricardo daadwerkelijk de man die Bolívar in bescherming neemt, hem helpt zijn gedachten en idealen te ordenen en hem uiteindelijk weer motiveert om terug te keren naar het Latijns-Amerikaanse continent. In de novelle doet Bolívar op het eiland inderdaad de noodzakelijke inspiratie op om zijn vermaarde Manifesto á Cartagena te schrijven. In de novelle hééft de zee die vermeende aantrekkingskracht op Bolívar. De speculaties uit De Pools memoires worden invoelbare, schijnbaar authentieke gegevens in zijn novelle.

De portretten die De Pool van belangrijke personen uit de Curaçaose elite van de vorige eeuw met woorden tekent in *Del Curacao que se va* eindigen alle met een min of meer gelijkkluidende beschuldigende opmerking: de betreffende geportretteerde dient geëerd en nimmer vergeten te worden. De Pools gefictionaliseerde visie op Ricardo eindigt eveneens met een dergelijke oproep om deze man te eren. In niet mis te verstane bewoording wordt van Ricardo een held gemaakt: “Op Curaçao vond de onafhankelijkheidsbeweging ook haar eerste beschermheer, de rechtschape en edele advocaat dr. Don Mordechay Ricardo, die heden onbekend en vergeten is. Hij heeft Bolívar en zijn kameraden onder zijn hoede genomen en in feite heeft hij de landen die later door zijn protégé zijn bevrijd verplicht tot eeuwige dankbaarheid. Zijn stoffelijk overschot heeft het recht om vereerd te worden in het Nationale Pantheon, dat immers door ‘Het Vaderland aan zijn Grote Dienaren’ is gewijd.”

Mordechay Ricardo lijkt eenzelfde ereplaats in de geschiedenis van de Latijns-Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd te moeten worden toebedacht als zijn mede-Curaçaoënaars Piar en Brion. Gegeven het ontbreken van on-dubbelzinnig historisch materiaal is er echter geen enkele reden om Ricardo die plaats toe te kennen.

WENS

‘De wens is de vader der gedachte’ bracht De Pool tot het schrijven van een novelle met een bijzondere idealisering. Dat was zijn goed recht. Het levert ons nu een leesbare tekst op. Merkwaardig genoeg hebben de inleiders tot De Pools novelle gemeend zich eveneens te moeten laten leiden door die spreekwoordelijke wijsheid. *Bolívar op/en Curacao* is te beschouwen als een volmondig instemmen met het verzoek van De Pool: de publicatie bedoelt een eerbetoon aan Mordechay Ricardo te zijn. Stadius van Eps en Luckmann-Levy Maduro varen vredig verder op de geromantiseerde speculaties van De Pool, zonder ook maar één nieuw tastbaar historisch document te overleggen ter

ondersteuning van hun vermoedens. Documenten (zo nog te raadplegen) die zich mogelijk overal in Engelse archieven bevinden, daar in 1812 Curaçao tot het Britse Imperium behoorde. Het enige ‘bewijsmateriaal’ dat de inleiders feitelijk naar voren schuiven is de novelle van De Pool. Stadius van Eps citeerde in 1956 nog Van Meeterens cruciale opmerking (zie hierboven), maar lijkt daar nu niet meer de noodzakelijke consequenties aan te verbinden: Mordechay Ricardo, *al dan niet* DE man in het leven van Bolívar tijdens (en na?) diens verblijf op Curaçao, dient geëerd!

Wie in het nut van een dergelijke mythologisering gelooft, krijgt een mooi geïllustreerde editie in handen, weet wie de voorvaderen van Ricardo waren, mag de conclusie trekken dat Ricardo een man met een groot filosofisch inzicht was en schijnbaar belangeloos de Latijns-Amerikaanse revolutie diende in een tijd dat de wapenhandel een zeer lucratieve bezigheid was voor tal van representanten uit de (Joodse) elite op Curaçao. Wie meer inzicht in het werk en denken van John de Pool wil krijgen heeft een evenzeer mooi geïllustreerd werk in handen, en daarbij de oorspronkelijke Spaanstalige tekst voorzien van een uitstekende vertaling van Ligia Hoetink-Espinal – die lezer moet de inleiding wel met een korrel zout nemen.

BANDEN

Terwijl elders in de regio in de jaren dertig de Afro-Caraibische bevolkingsgroepen op een voetstuk worden gezet (onder andere in de Cubaanse en Portorikeinse *poesía afro-antillano* en de Frans Antilliaanse *négritude*), wordt door de Curaçaoënaar John de Pool de blanke en lichtgekleurde Creoolse elite op een voetstuk gezet – overigens niet, zo zal duidelijk zijn, zonder nadrukkelijk onderscheid te maken. Brion en Piar zijn niet de eerste de besten en in de ogen van De Pool, Mordechay Ricardo evenmin: zij dienden de strijd voor een verzelfstandiging van de Spaanse koloniën.

De Pool lijkt niet een zelfde mate van verzelfstandiging van de Nederlandse Antillen voor ogen te hebben gehad – al was het maar dat in de jaren '30 van de 20ste eeuw de Antillen zijns inziens een *eigen* intellectuele en economische elite ontbeerde voor een dergelijke zelfstandigheid. Daarentegen moet De Pool het aanhalen van de sociaal-culturele banden tussen Curaçao en Venezuela niet vreemd zijn geweest. Ongetwijfeld meende De Pool dat Curaçao, en zeker de eilandelijke elite, nauwere banden had met Latijns-Amerika dan met het Europese moederland.

De publicatie van De Pools novelle anno 1988 is niet ontdaan van een zelfde intentie: het benadrukken van de nauwe historische, sociaal-culturele banden tussen Curaçao en Venezuela. De voormalige Shell-raffinaderij op het eiland wordt sinds 1985 gehuurd door de Venezolaanse oliemaatschappij, wat slechts een van de verschuivingen richting het Spaanstalige continent is. Met een toename van deze economische belangen op Curaçao is het benadrukken van de langdurige vriendschappelijke relatie tussen het eiland en het grote

continentale land een welkome stap. De Venezolaanse regering lijkt de stap toe te juichen: ze bestelde voor eigen gebruik bij de Nederlandse uitgever die het boek verzorgde een nieuwe oplage. Deze werd voorzien van een nawoord door de Venezolaanse historicus en diplomaat Roberto Palacios. Deze tweede oplage is begrijpelijker wijs maar spijtig genoeg *niet* in de handel. Het nawoord van Palacios is alleszins de moeite van het lezen waard, daar hij op verantwoorde wijze voorzichtig aannemelijk dat Mordechay Ricardo inderdaad een grote rol heeft gespeeld in het leven van *el Libertador*. Het is bijzonder jammer dat de lezer van de eerste oplage deze begeleidende tekst moet ontberen, ook al blijft de rol van de Curaçaoënaar Ricardo toch vooral *wishful thinking*.